

ДЕШЕВА БУБЛОЖКА
КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА

В. СТЕФАНІК

**ЗЛОДІЙ.
КЛЕНОВІ ЛИСТКИ**

№ 77 Ціна 5 коп. № 77

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК”

В. СТЕФАНІК

ЗЛОДІЙ.
КЛЕНОВІ ЛИСТКИ

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

Друкарня „Укр. Робітник“
Укрголовліт № 122
Замов № 4016
Прим. 15160
Харків
1923

ЗЛОДІЙ

Посеред хати стояло двоє дужих, міцних селян. Сорочки на них подерті, лиця покривавлені.

— Не май, чоловіче, тої гадки, щоб я тебе з рук пустив...

Сопіли обидва, були помучені й ловили в груди воздух. Коло постелі сперлася молода жінка, застрашена й заспана.

— Не стій, але піди зараз за Михайлом і за Максимом та скажи, щоб зараз прийшли, бо я злодія маю в руках.

Жінка вийшла, а вони лишилися.

— Цей якби трапив на слабого, то й взяв би життя коло власної хати.

Приступив до лави, взяв кварту з водою й пив так лакомо, що чути було булькотання води в гортанці. Потім рукавом обтирає лице і, гляючи на нього, сказав:

— Не треба йти до циркулика, цей пустив крові доста.

А ще цих слів не сказав, як злодій ударив його кулаком між очі.

— Ти б'єш, та й я буду, а ну, хто ліпше?

Буковим, грубим поліном замахнувся, і злодій упав на землю. З ніг сикнула кров.

— Тікай тепер, як можеш, я тобі нічого не скажу.

Мовчали довго. Тусклий каганець не міг продертися через темряву по кутах, а мухи почали гудіти несміливо.

— Та затамуй собі кров, чоловіче, бо вся витече.

— Дай мені води, газдо!

— Дам тобі води, кріпися, бо не знаєш, що тебе чекає!

Довга мовчанка.

— Ти, бачу, міцний, газдо!

— Я міцний, небоже, я коня на плечі беру, ти не добре трапив до мене.

— А натуру маєш м'яку?

— Я м'який, але злодія живого з рук не пускаю!

— То я маю вже тут загинати?

— Або я знаю, чи ти твердий, чи м'який? Як ти твердий, то можеш витримати...

І зпов тиша запанувала в низькій хаті.

— Затамуй собі кров.

— На що, щоб гірше боліло, як будеш бити, кров це є сама біль.

— Як я вже буду бити, то мусить боліти, хіба б ти дух спустив.

— А бога не будеш боятися?

— А ти бога боявся, як ліз у комору? Та там увесь мій добиток. Та якби ти був то забрав, то ти мене на віки-вічні скалічив! А через щож ти не лізеш до багача, але до бідного?

— Пропало, нема що говорити! Бий, та дай мені спокій!

— Певно, що буду бити.

На долівці зробилася калюжа крові.

— А ти, як маєш сумління, газдо, то не забивай мене потрошку, але візьми то поліно та бахни ще так по голові, як по ногах, то збудешся клопоту, а мені легше буде.

— Ти б хотів відразу! Чекай, жди, годи, хай люди прийдуть.

— То ти хочеш добрим сусідам баль зробити?

— Вже йдуть.

— Слава Йсу.

— Навіки слава.

— У вас, Ёвргію, щось зновилося?

— Та зновилося, прийшов гість, та треба його погостити.

— Нема балакання, що треба.

Максим і Михайло заступили цілу хату, головами досягали стелі, а волосся їх досягало їх поперека.

— Сідайте, та вибачайте, що я зіпсував вам ночі.

— Та то оце він на землі?

— Він.

— Хлоп, як звір, мали ви труду досить, заки влізся до хати?

— Дужий, ей то-то дужий, але на дужчого трапив! Та заки-що куди буде, то сядьте за стіл, та й гостя просіть.

Ёвргій вийшов і за хвилию приніс бутлю горілки, солонину й хліб.

— Та чому не берете і його за стіл?

— Каже, що не може встати.

— То я поможу.

І газда взяв злодія попід пахви й посадив за стіл.

— То ви вже в хаті мали з ним суперечку Ёвргію?

— Та хотів мене заголомшити. Як угрів мене кулаком між очі, то кажу вам, що мало-мало я не впав. Але я намацав полінце коло себе та його морснув по ніжках, а він сів маком.

— Ви йому не дивуйтеся, бо кожне хоче боронитися.

— Та я нічого не кажу.

Злодій сидів за столом блідий, апатичний. Коло нього Максим, а дальше Михайло. Коло печі стояла жінка в кожусі.

— Ёвргію, що ти хочеш з ним робити? Люди, спам'ятайте його, він хоче чоловіка вбити!

— Жінко, я бачу, що ти боїшся, то ти собі піди домами, переночуй собі, а завтра прийдеш.

— Я не піду з хати.

— То будеш із нами горілку пити, але не плач, бо бити буду. Ліз на піч та й спи, або дивися, або як хоч.

Вона ані рухнулася від печі.

— Баба бабою, Ёвргію, вона боїться бійки, не дивуйтеся.

— Е, що ми будем на неї дивитися. Дай, боже, здоров'я чоловіче, я до тебе нап'юся! Не знаю, хто за кого буде гріх мати, чи ти за мене, чи я за тебе? Але гріх мусить бути, таке зайшло, що без гріху не обійдеться. Гей, пий.

— Не хочу.

— Мусиш пити, як я прошу! Горілка тобі трохи дасть сили, бо ти геть ослаб.

— Я не хочу з вами напиватися.

Всі три ґазди обернулися до злодія. Завзяті, чорні очі віщували йому згубу.

— То давай, хай п'ю, але п'ять порцій нараз.

— Пий, а як нам збракне, то ще пішлемо.

Наливав одну по одній і випив шість. Потім пили Михайло и Максим. Закусували і знов пили.

Михайло:

— Скажиж нам, чоловіче, звідки ти забрів у наше село, чи ти близький, чи далекий?

— Я із світа.

— А як ти, чи нашого мужицького стану, чи панського? Бо інакше до тебе застосуємося. Мужика, то так б'ється: зо три рази

люшнею дулуманом по голові, декілька раз по лиці, щоб упав, бо мужик твердий, до нього треба твердо братися, а як він під ногами, то легка робота. А з паном діло робиться знов на іншу моду: люшні не показуй, бо вмре відразу, але пужалном від батога настраш; а як він делькотить на всьому тілі, то дай в морду два рази, але також не дуже... пан вже під ногами! Походи трохи по ньому, хвилину-дві, та й готовий, ребра потерті на хворост, бо це біленька кістка, як папір.

ґазди тяжко, тупо засміялися, а Михайло встромив голову поза Максима й чекав, що йому злодій скаже.

— Ну, до якої віри пристаєш?

— То, ґаздо, таке, що як ви п'єте горілку, то ви мене ніяким способом живого з рук не пустите.

— Правду кажеш, бігме, правду, за це тебе люблю!

— А заки вб'єте, то дайте ще горілки, хай нап'юся, щоб не знав, коли і як.

— Пий, на таке діло пий, я не бороню, але що ти на мене трапив, бодай тебе бог

скарвав! Чоловіче, я твердий, я камінний, тебе з моїх рук ніхто не вирве!

Злодій випив ще п'ять чарок.

— Бийте, скільки хочете, я вже злагоджений.

— Чекай, братчику! Добре, що ти вже задоволений, але ми ще не вдоволені, ти п'ять, а ми по одній. Як тебе здогонимо, почнем говорити.

Михайло дивився дуже весело, Максим якусь думку мав, але боявся її виявити, а Гьоргій був неспокійний.

— Бачу, люди, що буде біда, уступився б я геть, але щось мене до нього тягне, ланцюгами тягне... Гай, гай, пиймо, закусяймо..

— Газдо, дайте, хай вас поцілую в руку,— сказав злодій до Максима.

— Ов, чоловіче, ти дуже боїшся; ов, це негайно!

— Бігме, вас не боюся, бігме, і сто раз забожуся, що не боюся.

— А що ж?

— Мені легко стало на душі тепер, та я хочу цього газду в руку поцілувати; він сивий чоловік, міг би бути моїм татом...

— Чоловіче, лиши мене, бо я м'який на сумління, я не хочу, будь собі без мене...

— Але дайте руку, бо гріх будете мати, я хочу вас поцілувати, як рідного тата.

— Я цілком м'який, чоловіче, не цілуй мене.

Михайло й Гьоргій аж роти пороззявляли й горілку перестали пити. Наїжили чуприну й своїм вухам не вірили.

— Туману пускає, чого він хоче? Ти, небоже, такого способу пробуєш, е, ми й на це вчені!

Максим витріщив очі, як баран, і не розумів, що діється.

— Зміркував, що я м'який, зараз угадав...

— Говорив, щоб оправдатися перед Михайлом і Гьоргієм.

— Дайте, дайте, газдо, руку, але з щирого серця, бо як вас поцілую, то мені буде легко: я бачу, що вже мені не ходити по світі, то хотів би я попрощатися з вами.

— Ти не цілуй, бо я геть зм'якну, я тобі й так простю.

— Але я вас прошу дуже, бо я дуже тяжко буду вмирати, бо я ще нікого в руку

не цілував, щоб ніби так із серцем. Я не п'яний, бігме, ні, але я так хочу...

— Тихо, чоловіче, не жвинди, не підходи подалеки, бо як угачу, то й не дригнеш!

— Коли ви гадаєте, що я дурю, а я, бігме, правду кажу. Я, бачите, як напився горілки, то й мені отак утворилося в голові, що я маю згинуту й цього газду в руку поцілувати, щоб мені бог гріха зменшив. Та дайте руку, газдо! Скажіть, хай дасть.

— Що цей чоловік від мене хоче, коли я не знаю, що робити, бо я жалісливий такий, що не можу цього стерпіти...

Максим не знав, де подітися, що з собою робити в такім клопоті. Він устидався, як дівчина.

— У м'якого все так, усе він у людей на посміховиську, така натура паскудна! Та ви знаєте, що як я трохи горілки нап'юся, то й плачу, таже знаєте. Було мене таки сюди не кликати, бо я, знаєте, такий, як прядиво...

Злодій хотів узяти Максимову руку, щоб поцілувати.

— Цей злодій хоче шуткою нас зайти. Ідіть, Максиме, геть від нього, уступіться.

— Давайте горілки, Ѓьоргію, пиймо хоч по три, щоб раз дістати їдь,— сказав Михайло.

— Не йдіть, Максиме, не йдіть, дядечку, від мене, бо я зараз умру. Я не боюся, бігме, не боюся, але такий мене неспокій тре...

Він почав дрижати на всім тілі, губи тряслися, як живі. Михайло й Ѓьоргій пили горілку й не дивилися на нього.

— Та чого ти боїшся, нема чого, я тобі дам руку поцілувати, вже дам, хай мене й виб'ють, вже дам, на, цілуй, як ти собі бажаєш...

Злодій прилип до руки, а Максим кліпав очима так, якби хтось його раз-по-раз бив по лиці.

— М'яким ніколи не слід бути, бо м'який чоловік незадалий ні до чого...

Михайло розставив усі пальці в руках і показував Ѓьоргієві.

— Чоловіче! Такі дужі, такі лакомі на бійку, що раз лакомі, де схватять, там із м'ясом рвуть!

А Ѓьоргій нічого не говорив, лиш заєдно плював у долоні й наливав горілки.

— Досить уже, небоже, досить, пусти, хай я собі йду, бо тут нема бога, я на таке не можу дивитися. Витягни руки з пазухи, не облапуй мене, пусти, бо мені такий встид, що не знаю, де подітися!

— Я ще хочу образ цілувати, я ще хочу поріг, я хочу всіх, всіх, де хто є на світі,— кричав злодій.

Жінка зіскочила з печи й утекла, Михайло вийшов з-за столу темний і п'яний, як ніч, Гьоргій стояв і пригадував собі, що він мав щось робити.

— Максиме, ви мені з хати тікайте, щоб я вас тут не бачив, бо вб'ю, як горобця; гей, забирайтеся.

— Я піду, Гьоргію, я вам не кажу нічого, але ви не гнівайтесь, бо ви знаєте, що я м'який чоловік. Мені так здається, що гріх будете мати, я собі йду...

— Ідіть, ідіть, бо ви не чоловік, але зальопана баба.

— Та я то кажу, що я не до цього, я...

Максим піднісся й вийшов з-поза столу.

— Будьте здорові, та й не бануйте, бо я, як якийсь казав, не до цього...

Злодій один лишився за столом, блідий трохи, але веселий.

— А ти вийдеш з-за столу, чи треба тебе відти виносити?

— Я не вийду, я бачу, що не вийду, бо я маю тут під образами сидіти.

— Ой, вийдеш, бігме, вийдеш, ми будемо просити.

І кинулися на нього, як голодні вовки.

КЛЕНОВІ ЛИСТКИ

I

Постіль застелена полотном, коло стола на задній і передній лаві засіли куми, на краю печи рядком—діти. Вони поспускали рукави, як стадо перепелиць, що спочивають, але все готові летіти. Куми зате сиділи, як вкопані, лише руками доставали хліб або чарку горілки, але й руки найрадше не рухалися б, лише спочивали б, зігнені в кулак на колінах. Не радо вони брали хліб і чарку. Каганець блимав на припічку й поробив із кумів великі, чорняві тіні й кинув їх на стелю. Там вони поломилися на сволоках і також не рухалися.

Коло стола схилений стояв Іван, господар хати й тато маленької дитини, що її охрестили.

— Будьте ласкаві, мої куми, та зажійте ще по одній. Хоч це не горілка, а болото,

але з мужиком то так завше: що де у світі є найгірше, то він має те спожити, що де в світі є найтяжче, то він має те виконати...

— На це ми роджені,—відповідали по-божню куми. Як чарка обійшла колю, то Іван її поставив лігма коло пляшки, бо боявся; щоб не впала така маленька на землю.

— А закусіть... Та й дивіться, який мені клопіт найшов у самі жнива, самий вогонь. А я, бігме, не знаю, що з цього має бути?! Чи маю лишити жнива та й обходити жінку й варити дітям їсти, чи я маю лишити їх тут на ласку божу та й тягнути голоден косою? Бо вже моє таке має бути, бо в такий час ніхто до хати не прийде за великі гроші. На тобі, Іване, дитину та й радуйся, бо ще їх мало маєш!

— Не марікуйте ¹, куме, та не гнівить бога, бо то його воля, не ваша. А діти... піна на воді, щось на них трісне... та й понесете всіх на могилу.

— У мене не трісне, але там, де є одно, там трісне. Жебрак, щоб таки не тулився

¹ Міркувати—варікати.

до жінки, щоб не дивився в той бік, де жінка, тоб найліпше зробив! Тоді й бог не дасть...

— Куме, ви це пусте говорите, так ніколи не буде, бо люди мають плодитися.

— Коби ж то люди, а то жебраки плодяться. А я через те й кажу, що ти, жебраку, не плодися, не розводься, як миш, ти будь задоволений, як маєш на хребті сорочку, як маєш шматок хліба, щоб ти не був голоден, та як тебе ніхто по лиці не лупить. Як ці три справи маєш, то й має тобі бути добре, а від жінки геть уступися.

— Куме Йване, дайте трошки спокій, бо жінці, як то звичайно в такому інтересі, не треба цього слухати, бо така бесіда не дає здоров'я. Колись іншим, ліпшим часом.

— Я вас дуже перепрошую за мою таку бесіду, але ви гадаєте, що я про неї дбаю або про себе я дбаю?! Бігме, не дбаю, хай їх зараз вихватає та й мене з ними! Овва, отож би ми втратили рай на землі й маєтки лишили!

Куми вже не обзивалися, не перечили, бо бачили, що Івана не переможуть, і хотіли,

щоб скоріше виговорився, то скоріше їх пустить спати. Іван встав від стола, спинився насеред хати, спустив рукави так, як діти на печі, і почав до них балакати:

— Та чому не летите з моєї голови? Я вам розчиню й вікна, і двері, гай!..

Діти засунулися на шіч так, що їх не було вже видно.

— От, сарана, лиш хліба та й хліба, та й хліба! А відки ж я тобі того хліба наберу? Та коли дванадцятий сніп якийсь раз порухати, коли якийсь раз схилитися, то з перека вогонь у пазуху сиплетися! То тебе кожне стебельце в серце дюгне!¹

Це було до дітей, а тепер він звернувся до кумів.

— А увечір, лиш покажешся до хати такий, як віхоть, як мийка усотаний, а вони тобі в один голос... і жінка і діти: „Нема хліба!“ Та й ти не йдеш, бідний чоловіче, спати, але ти тягнеш ціп та й молотиш напотемки, щоб завтра мали з чим іти в жорна. Та так тебе ціп і звалить на сніп, та й так

¹ Дюгати — колоти, шпигати.

деревіш до ранку увісні, аж тебе роса припаде. Та й лише очі пролупиш, то зараз тебе та роса їсть, бо мало тебе біда їсть, ще вона вночі тебе найде! Промієш очі та й точишся на лан, такий чорний, що сонце перед тобою меркне.

— Іване, не журіться дітьми, бо то не лише ви, але бог їм тато, старший від нас.

— Я з богом за-барки не ловлюся, але на по він то пускає на світ, як голе в терня?! Пустить на землю, талану в руки не дасть, манни з неба не пустить, а потім увесь світ кричить: „Мужики злодії, розбійники, душо-губці!“ Зіпреться один з другим у церкві такий гладкий, що муха по ньому не полізе, та курить та картає ¹. „Ви,— каже,— дітей не навчаєте страху божого, ви їх сами послаєте красти“... Ей, де я годен так ганьбити! А коби коло моєї дитини й мамка, і нянька, і добродійка ходила, коби мені люди всього назносили, то й я б, єгомось ² знав, як діти вчити. Але мої діти ростуть по бур'янах

¹ Картати—ляяти,

² Єгомось—так зовуть попа в Галичині.

разом із курми, а якщо до чого прийде, отак як тепер, то ніхто не знає, що вони цілий день їдять? Чи крадуть, чи жебрують, чи па-суть, а я відки знаю?. Я кошу ваші лани та й забуваю не лише про дітей, але про себе не пам'ятаю! Ви б хотіли, щоб я й ваші лани обробив, і діти щоб я вчив. А ви від чого? Так, люди, ви сами знаєте, яке наше життя...

— Знаємо, куме, знаємо! Як не знати, коли сами в нім бродимо.

— Я на дітей дивлюся, але не гадаю, щоб воно було чемне, щоб уміло доладу зробити. Я лиш заглядаю, чи воно вже добре по землі ходить, щоб його упхати на службу, оцього я чскаю. Я не чскаю, щоб воно убралось в силу, щоб путерії ¹ набрало, щоб воно коло мене важилося. Коби лиш багач або пан роззявив пащеку, то я його туди кидаю, щоб лише збутися! А потім воно бігає коло худо-би, ноги одна рана, роса їсть, стерня коле, а воно скаче та й плаче. Ти б йому завернув худобу, поцілував би його в ноги, бо ти

¹ Путерії набрати—путнім стати, набрати розуму.

Його сплотив та й сумління тебе п'є, але минаєш, ще й ховаєшся від нього, щоб його не чути.

Аж почервонів, аж задихався.

— Та й росте воно в яслах, під столом або під лавою, їсть кулаки, вмивається сльозами. А підросте, то й щось воно украде, бо воно ніколи добра не знало, та краденим хоче натішитися. Дивишся... Іде до тебе жандар. Скує тебе, наб'є тебе, як скотину, бо ти тато злодієві, та й мусиш із ним бути у змові. Та й стаєш злодієм навіки! Але це ще не все, кінець ще напереді. Хай би син, ваша дитина, а людський злодій, хай би зогнив у кременалі², бо злодія не шкода! Хай би! А то вони візьмуть здоров'я та й дають до лікарні лічити, а потім посилають письмо до в'їта, щоб тато платив кошта. З хати виганяють, під пліт викидають з бебехами! Ідеш до в'їта, по руках цілуєш: „В'їточку, виберіть мене із цієї кари“. „Ти,—каже в'їт,—бідний чоловік, то, може, тебе випустимо, але яку вигоду я буду мати за твою вигоду?“ Стиснеш

² Кременіал — тюрма.

плечима, складешся, як ніжик, та й кажеш: „Місяць вам буду даром служити"... Так чи не так, люди? Правду кажу, чи брешу, як песі?

— Все так, цілий ґатунок такий, одного слова ви не змилили¹.

Іван дрижав весь, чув на собі цілу вагу страшних своїх слів.

— Щоб ви не казали, люди, що крячу над головами своїх дітей, як ворона над стервом! Не кажіть, люди, не кажіть! Я не крячу, я правду говорю, мій жаль кряче, серце кряче.

Очі його загорілися, і в них появилася страшна любов до дітей. Він шукав їх очима по хаті.

— Бо виглядає так, що я свої діти геть позбиткував² гірше, як темний ворог. А я, бачите, не позбиткував, я лише розгорнув з-перед очей сьогодні, і завтра, і рік, і другий, і подивився на мої діти, що вони там діють? А що я побачив, те й сказав. Я пішов

¹ Не змилили — не помилилися.

² Збиткувати — знущатися.

— Не тпсья, дитинко, службі, бо не раз будеш свої дні оплакувати.

— А ось тато зросли в службі та й нічого їм не бракує.

— І ти зростеш у службі, аж шкура буде лускатись від того росту. Але ти, Семене, не балакай, але збирайся татові нести обід. Він десь такий голодний, що очі за тобою продивив.

— Я мушу татову палицю брати, щоб від псів обгонятися.

— А як загубиш, та й буде тато нас обоє бити. Та не йди простоволосий, але візьми хоч татів капелюх.

— Той капелюх лише на очі падає, що не видко дороги.

— Вимий збанок та й сип борщу.

— Ви мене не вчіть стільки, бо я знаю.

— Семенку, а дивися, щоб тебе пси не покусали.

III

Дріботів ногами по грубій верстві пороху й лишав за собою маленькі сліди, як білі квіти.

— Фіть, заки я зайду, то це сонце мене порядно спарить. Але я собі заберу волосья так, як жовнір¹, та й буде мені ліпше йти.

Поклав обід на дорогу і збирав волосся на верх голови, щоб приложити його капелюхом і виглядати, як обстрижений жовнір. Очі сміялися, підскочив і покотився даліше. Та волосся з під широкого капелюха зсулося на потилицю.

— Це пустий капелюх, хай-но як я наймуся, то я тоді собі капелюшок...

Лиш облизався, Пройшовши шмат дороги, він знов поставив обід на землю.

— Я змалюю собі велике колесо із шпичками.

Сів насеред дороги в порох і обводив довкола себе палицею, потім рисував промені в колесі. Далі зірвався, перескочив поза обід і побіг дуже зрадуваний.

До кожних воріт закрадався, зазирає, чи нема на подвір'ї пса, і аж тоді скоренько перебігав.

¹ Жовнір—салдат.

ками й хліб. На постелі лежала їх мама, обложена зеленими вербовими галузками. Над нею сипів рій мух.

— Понаїдайтеся та й тихо сидіть, бо я понесу дитину до Василихи, щоб побавила. Тато казали, щоб нести рано, в полудне й надвечір, а увечір вони сами вже прийдуть.

— Семенку, не переломи дитини.

— Я гадав, що ви спали. Тато казали давати вам студеної води й булку їсти. Марія така чемна, то вона ту булку ухватила і вкусила вже раз. Але я набив та й відоймив. Їстимете?

— Не хочу.

— Тато зсукали ще свічку та й казали, що якби ви вмирили, щоб вам дати в руки й засвітити. Коли я не знаю, коли давати?..

Мама подивилася великими, блискучими очима на сина. Безодня смутку, увесь жаль і безсилий страх зійшлися разом в очах, і разом сплодили дві білі сльози. Вони викотилися на повіки й замерзли.

— Тато рано на подвір'ї також плакали, так головою до одвірку лушили. Заплакані взяли косу та й пішли.

Взяв дитину й вийшов.

— Семенку, щоб ти не давав Катрусю й Марійку, і Василька бити мачусі. Чуєш? Бо мачуха буде вас бити, від їди відганяти й білих сорочок не давати.

— Я не дам та й татові буду казати.

— Не допоможе нічого, синку мій наймилий, дитинко моя найзолотіша! Як виростеш, щоб ви між собою дуже любилися, дуже, дуже!.. Щоб ти помагав їм, щоб не давав кривдити!

— Як я буду служити та й буду дужий, то я їх не дам, я буду до них що-неділі приходити.

— Семенку, проси тата, що мама наказувала, щоб вас любив...

— Їжте булку...

— Співай дитині, хай не плаче...

Семенко хитав дитину, але співати не вмів. А мама обтерла долонею сухі губи й заспівала.

В слабім, уриванім голосі виливалася її душа й потихеньку спадала між дітей і цілувала їх по головах. Слова тихі, невиразні,

говорили, що кленові листочки розвіялися по
пустім полю, і ніхто їх позбирати не може,
і ніколи вони не зазеленіють. Пісня намага-
лася вийти з хати й полетіти в пусте поле
за листочками...

ЗМІСТ

1	Вступ
2	1. Сторона
3	2. Сторона
4	3. Сторона
5	4. Сторона
6	5. Сторона
7	6. Сторона
8	7. Сторона
9	8. Сторона
10	9. Сторона
11	10. Сторона
12	11. Сторона
13	12. Сторона
14	13. Сторона
15	14. Сторона
16	15. Сторона
17	16. Сторона
18	17. Сторона
19	18. Сторона
20	19. Сторона
21	20. Сторона
22	21. Сторона
23	22. Сторона
24	23. Сторона
25	24. Сторона
26	25. Сторона
27	26. Сторона
28	27. Сторона
29	28. Сторона
30	29. Сторона
31	30. Сторона
32	31. Сторона
33	32. Сторона
34	33. Сторона
35	34. Сторона
36	35. Сторона
37	36. Сторона
38	37. Сторона
39	38. Сторона
40	39. Сторона
41	40. Сторона
42	41. Сторона
43	42. Сторона
44	43. Сторона
45	44. Сторона
46	45. Сторона
47	46. Сторона
48	47. Сторона
49	48. Сторона
50	49. Сторона
51	50. Сторона
52	51. Сторона
53	52. Сторона
54	53. Сторона
55	54. Сторона
56	55. Сторона
57	56. Сторона
58	57. Сторона
59	58. Сторона
60	59. Сторона
61	60. Сторона
62	61. Сторона
63	62. Сторона
64	63. Сторона
65	64. Сторона
66	65. Сторона
67	66. Сторона
68	67. Сторона
69	68. Сторона
70	69. Сторона
71	70. Сторона
72	71. Сторона
73	72. Сторона
74	73. Сторона
75	74. Сторона
76	75. Сторона
77	76. Сторона
78	77. Сторона
79	78. Сторона
80	79. Сторона
81	80. Сторона
82	81. Сторона
83	82. Сторона
84	83. Сторона
85	84. Сторона
86	85. Сторона
87	86. Сторона
88	87. Сторона
89	88. Сторона
90	89. Сторона
91	90. Сторона
92	91. Сторона
93	92. Сторона
94	93. Сторона
95	94. Сторона
96	95. Сторона
97	96. Сторона
98	97. Сторона
99	98. Сторона
100	99. Сторона

„ДЕШЕВА БІБЛІОТЕКА КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА“
Видавництва „Український Робітник“

Від № 1 до № 21 включно розпродано.

№ 36. Винниченко—Таємна пригода	5 к.
№ 37—41. Винниченко—Боротьба	25 „
№ 42. Шевченко—Сон	5 „
№ 43—46. Короленко—Халун	20 „
№ 47. Коцюбинський—Що записано в книгу життя	5 „
№ 48—50. Вовчок—Інститутка	15 „
№ 51. Кониський—За кригою	5 „
№ 52—53. Коцюбинський—Кат. Невідомий	10 „
№ 54—56. Винниченко—Талісман	15 „
№ 57. Фраєко—В тюремнім шпиталі	5 „
№ 58—59. Винниченко—Терень	10 „
№ 60—61. Аркадій Любченко—Оповідання про втечу	10 „
№ 62. Стефаник—Синя книжечка	5 „
№ 63—64. Слісаренко—Президент Кислокапу- стянської республіки	10 „
№ 65—66. Коцюбинський—Коні не вчинні	10 „
№ 67. Стефаник—Палій. Май	5 „
№ 68. Кониський—У тісної баби	5 „
№ 69. Копиленко—Кара-Круча	5 „
№ 70. Слісаренко—Шпоньчине життя та смерть Сто тисяч сил	5 „
№ 71. Винниченко—Ланцюг	5 „
№ 72—76. Винниченко—Босяк	25 „
№ 77. Стефаник—Злодій. Кленові листки	5 „
№ 78—80. Винниченко—Радість	15 „
№ 81. Слісаренко—Алхемик. Канонір Душта	5 „
№ 82—84. Слісаренко—Плантанції	15 „